

b) El règim jurídic

LA LENGUA DE L'ENSENYAMENT

(Comentari a la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994,
de 23 de desembre)

Josep M. PUIG SALELLAS

ANTECEDENTS

El punt de partida del procés que du a la sentència s'inicia amb el Decret 362/1983, de 30 d'agost, pel qual es dicten normes per a l'aplicació de la Llei de normalització lingüística a Catalunya en l'àmbit de l'ensenyament no universitari, decret completat per ordre del Departament d'Ensenyament del 8 de setembre següent. De fet, ambdós textos foren objecte de rectificacions, per Decret 5/1983, de 6 desembre, i per Ordre d'igual data, respectivament.

Es plantejà recurs contra diferents articles de les esmentades disposicions i, al final, la Sala del Contenciós Administratiu de l'aleshores Audiència Provincial de Barcelona, per Sentència de data 11 de març de 1985, anul·là una sèrie d'articles del Decret i de l'Ordre, que no crec que ara sigui el cas d'especificar.

La Generalitat presentà recurs d'apel·lació i el Tribunal Suprem anul·là la Sentència de l'Audiència sense, però, entrar en el fons, si no per una raó de procediment, concretament, per manca de plantejament previ del recurs de reposició en la fase inicial de la impugnació.

Els impugnants recorreren en empara davant del Tribunal Constitucional i aquest, en la Sentència 32/1991, de 4 de febrer, ordenà al Tribunal Suprem d'entrar en el fons de la qüestió plantejada. En definitiva, decidir sobre la legalitat dels preceptes impugnats inicialment.

És en aquest punt que el Tribunal Suprem, concretament la Secció 3a de la sala 3a, planteja qüestió prèvia de constitucionalitat amb relació als articles de la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística

a Catalunya, que eren el fonament dels preceptes impugnats d'aquell Decret i d'aquella Ordre de 1983. Concretament, els apartats 2 i 4 de l'article 14, el primer incís de l'article 15 i tot l'article 20, els textos dels quals són els següents:

Art. 14.2: «els infants tenen dret a rebre el primer ensenyament en llur llengua habitual, ja sigui aquesta el català o el castellà».

Art. 14.4: «tots els infants de Catalunya, qualsevol que sigui llur llengua habitual en iniciar l'ensenyament, han de poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final dels estudis bàsics».

Art. 15, primer incís: «hom no pot expedir el certificat de grau de l'ensenyament general bàsic a cap alumne que, havent començat aquest ensenyament després de publicada la present Llei, no acrediti en acabar-lo que té un coneixement suficient del català i del castellà».

Art. 20: «els centres d'ensenyament han de fer de la llengua catalana vehicle d'expressió normal, tant en les activitats internes, incloent-hi les de caràcter administratiu, com en les de projecció externa».

En definitiva, es tracta d'un conjunt de preceptes que dibuixen un clar objectiu; és a dir, l'assoliment d'un sistema educatiu unitari, integrador, per tant, des d'un punt de vista social, bastit fonamentalment entorn de la llengua catalana, que, d'acord amb l'article 3.1 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya —no ho oblidem—, és la llengua pròpia d'aquest país.

Objectiu que no resultava entenedor per al Tribunal Suprem, el qual formulà aquella qüestió de constitucionalitat.

EL PLANTEJAMENT GENERAL DE LA SENTÈNCIA

Es tracta d'un document llarg, a criteri meu, excessivament llarg, que conté 10 fets i ni més ni menys que 21 fonaments de dret. Això configura, al final, un text sovint reiteratiu i amb una línia argumental que no sempre és fàcil de seguir. Però, al marge d'aquest aspecte formal —que, a més, pot no ser compartit—, allò que m'ha cridat especialment l'atenció és l'actitud distant que es manté amb relació a un article tan important en la qüestió plantejada com és l'article 15 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que només és al·ludit en el fonament jurídic 20, en parlar, com veurem, de la llengua pròpia del sistema educatiu.

Es tracta d'un precepte fonamental, que afirma que «és de competència plena de la Generalitat la regulació i l'administració de l'ensenyament en tota la seva extensió, nivells i graus, modalitats i especialitats, en l'àmbit de les seves competències», certament, sens perjudici de les limitacions que enumera, cap de les quals permeten de contestar la virtualitat dels preceptes posats en qüestió pel Tribunal Suprem. És a dir:

a) L'article 27 de la Constitució, que, com és sabut, regula el dret a l'educació i al qual, com tindrem ocasió de comprovar, fa referència la Sentència, precisament en el sentit de confirmar la seva innocuïtat en ordre a la qüestió plantejada.

b) Les lleis orgàniques que el despleguen, que, en allò que fa referència a l'ensenyament no universitari, són la 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE), i especialment l'1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE), les quals, com veurem també, no sols no contradiuen sinó que abonen els textos contestats.

c) Les facultats que atribueix a l'Estat l'article 149.1.30 de la Constitució, és a dir, la competència exclusiva en la «*regulación de las condiciones de obtención, expedición y homologación de títulos académicos y profesionales*», que, com veurem igualment, el Constitucional no considera obstacle per al text d'aquell primer incís de l'article 15 de la Llei de normalització, que podria ser-ne el concernit.

d) L'alta inspecció, que no mereix ara major comentari.

És cert que aquesta ommissió de l'article 15 de l'Estatut no impedeix a la Sentència d'arribar a unes conclusions plausibles; però ho és també que és causa que aquestes conclusions es fonamentin en bona part en el procés de normalització, és a dir, en una raó jurídica si volem transitòria, no tant en aquella competència en matèria educativa —per tant, en una raó institucional—, que, a criteri meu, és la veritable raó de fons.

Val a dir, però, que la dialèctica del Tribunal Constitucional ve afavorida pel fet que hom estigui discutint preceptes continguts precisament en una llei de normalització. A part que, com veurem, encara que sense citar aquell precepte estatutari, la Sentència no pot evitar de plantejar-se en algun moment aquella qüestió de fons: la competència institucional.

El comentari més extens de la Sentència és el que fa referència a la constitucionalitat de l'article 14.2 de la Llei de normalització, amb un total de vuit fonaments jurídics, dels vint-i-un que, com he dit, té la Sentència, exactament del 5 al 12, ambdós inclusivament.

El punt de partida és la reflexió que fa el fonament jurídic 18 de la qüestió plantejada pel Tribunal Suprem: si el dret a rebre l'ensenyament en la llengua habitual es limita només al primer, això vol dir que no existeix en els ensenyaments posteriors. Aleshores, segons aquell Tribunal, es vulnerarien una sèrie de preceptes constitucionals.

En primer lloc, el valor superior de la llibertat, que resulta dels articles 1.1 («*España se constituye en un Estado social y democrático de Derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad [...]*») i 9.2 («*corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para que la libertad [...] del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivos*») de la Constitució. Segonament, la dignitat i el lliure desenvolupament de la personalitat, a partir dels articles 10 («*la dignidad de la persona, [...] el libre desarrollo de la personalidad, [...] son fundamento del orden político y de la paz social*») i 15 («*todos tienen derecho a la vida y a la integridad física y moral [...]*») de la pròpia Constitució.

He volgut aportar el text dels preceptes al·ludits en la qüestió de constitucionalitat com a punt de referència per constatar que estem davant d'un plantejament més aviat ideològic que jurídic. És a dir, s'està acudint a preceptes que aporten conceptes constitucionals de caràcter general, que no tenen res a veure amb la qüestió suscitada i, en aquest sentit, com diu el Tribunal Constitucional en el seu fonament jurídic 12, «*resulta difícil admitir que este principio* (és a dir, la referència a la dignitat de la persona d'aquell article 10, «*pórtico de los demás valores o principios allí consagrados*») *y los derechos inviolables que son inherentes a la persona puedan ser vulnerados si los estudiantes reciben la enseñanza, a partir de un cierto nivel, en la lengua cooficial en una Comunidad Autónoma que es distinta del castellano*». Tot afegint que «*mal se comprende que el conocimiento y el uso de una de las lenguas españolas pueda atentar a la dignidad de la persona*».

No cal dir que la citació pel Tribunal Suprem de l'article 15 de la Constitució —que, a part del text transcrit, és el que prohibeix la tortura i aboleix la pena de mort— resulta especialment il·lustrativa sobre aquella arrel ideològica del raonament, que, de fet, encara aporta una tercera base a la fonamentació de la qüestió de constitucionalitat: la possible vulneració dels apartats 2 i 5 de l'article 27, sempre de la Constitució, en conce-

bre l'educació com a ple desenvolupament de la personalitat humana i en establir la participació efectiva de tots els sectors afectats en la programació general de l'ensenyament, punts de partida perquè el Suprem dedueixi *«un auténtico derecho de los padres (y de los hijos) a elegir la lengua oficial en que éstos han de ser enseñados en cualquier etapa educativa»*.

Amb la qual cosa s'ha arribat al punt central de la qüestió. És a dir, no es tracta tant de determinar si l'individu pot o no escollir la llengua de l'ensenyament, sinó de determinar qui defineix el sistema educatiu en el seu conjunt. Per tant, si les institucions democràticament elegides i, segons el bloc de la constitucionalitat, competents en la matèria —recordem novament l'article 15 de l'Estatut—, estan o no en condicions d'op-
tar entre un sistema d'ensenyament bastit entorn d'una de les dues llengües oficials i un sistema doble.

LA FONAMENTACIÓ DEL SISTEMA UNITARI EN LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

El Tribunal Constitucional, en el fonament jurídic 7 de la Sentència, s'inclina per la solució institucional i, per tant, a la vista de l'opció escollida pel legislador català, pel que anomena *«modelo de bilingüismo integral o de conjunción lingüística»*. En definitiva, pressuposant que la llengua escollida és la catalana, situa el punt de partida del seu raonament en el mateix concepte de normalització o, més remotament, en l'article 3.3 de l'Estatut i especialment en el mandat que dirigeix a la Generalitat per a la garantia de l'ús normal i oficial del català i del castellà.

En aquesta línia argumental, sempre en el fonament jurídic 7, la Sentència afirma que *«a esta finalidad responde la Ley 7/1983, de 18 de abril, de normalización lingüística en Cataluña»*, i afegeix, ara en el fonament 8, que la seva finalitat és la de *«corregir y llegar a superar los desequilibrios existentes entre las dos lenguas cooficiales en la Comunidad Autónoma»*. Sobre aquesta base, novament en el fonament 7, la Sentència indica que precisament *«son los niveles no universitarios posteriores al oficial de la primera enseñanza los que constituyen el ámbito central de la normalización lingüística»*.

El precepte, doncs —aquell article 14.2—, és constitucional. Però no més en principi, car, segons el fonament jurídic 8, atesa la incidència social de les mesures previstes, cal veure si la normalització lingüística aplicada a l'àmbit de l'ensenyament és susceptible de vulnerar els drets que, per als particulars, es deriven dels articles 3 i 27 de la Constitució, *«consi-*

derados en sí mismos o conjuntamente». En definitiva, sempre segons el Tribunal Constitucional, cal veure si:

a) Del text constitucional es deriva l'existència d'un dret dels pares i, si és el cas, dels estudiants, a elegir la llengua en què aquests han de rebre l'ensenyament.

b) En el cas que la resposta fos negativa, si les institucions autonòmiques, en l'exercici de les seves competències, estan facultades per determinar l'ús de la llengua pròpia «y cooficial con el castellano» com a llengua docent i quins són els límits constitucionals d'aquesta facultat.

Des del meu punt de vista, és en aquest moment quan la dialèctica assolix el seu veritable lloc. És a dir, situar la qüestió discutida —la constitucionalitat d'un sistema d'ensenyament unitari, amb la llengua catalana com a vehicular— en el marc de la normalització lingüística és tractar-la només superficialment, perquè és evident que, si el sistema de l'article 14.2 i, en general, el dels preceptes discutits, només es fonamentava en normalització, el sistema deixaria de ser constitucional quan aquesta s'hagués assolit. I no crec que aquest sigui l'abast realment buscat pel legislador català, malgrat que els preceptes qüestionats es continguin efectivament en una llei de normalització lingüística.

El problema de fons, doncs, és un altre; és a dir, ni tan sols es tracta de discutir si les institucions poden determinar la utilització de la llengua pròpia com a llengua prevalent en l'ensenyament. En realitat, com he dit abans, la qüestió a resoldre és prèvia: si les institucions tenen o no potestat per optar per un sistema educatiu unitari. Perquè, si la resposta és afirmativa, és obvi que no estem en el marc de la normalització i, per tant, la fonamentació d'aquella potestat no és a aquell article 3.3, sinó a l'article 15, també de l'Estatut.

Estem passant, doncs, del fet contingent, transitori, al fet essencial, permanent. En definitiva, com he apuntat, a una qüestió competencial en el sentit més propi del mot. I la consideració es fa més evident si pensem que la literalitat de l'article 14.2 no pressuposa que l'opció del legislador per als nivells d'ensenyament posterior al primari hagi de ser la catalana. Aquesta decisió la pren el legislador posteriorment, concretament, a l'apartat 5 del mateix article 14, lletra b), i especialment a l'article 20, sempre de la Llei de normalització.

Segons el primer precepte, «l'Administració ha de prendre les mesures convenients perquè [...] la llengua catalana sigui emprada progressivament

a mesura que tots els alumnes la vagin dominant», i el text de l'article 20 ja queda transcrit al començament.

Per tant, fins i tot és discutible que fos el tractament de l'article 14.2 el moment processal més adequat per parlar de normalització. Però aquest aspecte té un interès relatiu; allò que importa és insistir en el fet que la veritable qüestió, en canvi, és la de la competència de les institucions i aquesta, com acabem de veure, si bé és plantejada pel Tribunal Constitucional, ho és d'una manera subsidiària i encara en darrer terme.

LA POTESTAT INSTITUCIONAL

La Sentència, com hem vist, tracta també aquest aspecte i assumeix l'argument institucional, però —si ens atenim a la literalitat de la seva redacció— només com a element de comprovació de la inexistència d'un excés en la finalitat normalitzadora i encara, en segon terme, després de descartar l'existència d'un dret dels pares i, si és el cas, dels fills, a elegir la llengua de l'ensenyament, sense limitació de nivells.

En qualsevol cas, allò que importa és que el Constitucional afirma l'existència de la potestat institucional i aquest, a parer meu, malgrat el plantejament de la Sentència, ha de ser vist com un raonament autònom, no dependent en absolut del fet normalitzador. És a dir, del fonament jurídic 9-B de la Sentència es dedueixen els conceptes següents, que em semblen determinants:

a) El dret a l'educació s'exercita en el marc d'un sistema en el qual els poders públics determinen els *curricula* dels diferents nivells, etapes, cicles i graus; els ensenyaments mínims i les àrees o matèries objecte d'aprenentatge, i el seu desenvolupament en el centre.

b) Aquest dret se situa, doncs, en el marc d'una activitat reglada.

c) Per tant, no comporta que l'activitat prestacional dels poders públics pugui venir condicionada per la lliure opció dels interessats quant a la llengua docent.

d) Els poders públics estan facultats per determinar la utilització de les dues llengües com a llengües de comunicació en l'ensenyament.

És evident —o almenys a mi m'ho sembla— que, assentades aquestes premisses, la justificació de l'article 14.2, que és el de referència constant

en els raonaments fins ara comentats, però, en general, la justificació del sistema que resulta de tots els preceptes contestats, resta clara. Per tant, no feia cap falta acudir al recurs de la normalització, naturalment si hom feia el petit esforç de prescindir del fet que els preceptes qüestionats s'inclouen en una llei que té aquell objectiu. I crec que confirmen aquest criteri els tres arguments que aporta el fonament jurídic 10 de la Sentència, a l'hora de constatar que aquell article 14.2 no és contrari als articles 3 i 27 de la Constitució; és a dir:

1. Perquè no contradiu la normativa bàsica de l'Estat. En definitiva, com s'ha dit abans, la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE), i la també Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE), en especial aquesta última, l'article 1 de la qual, en la lletra e) del primer paràgraf, estableix que un dels principis informants del sistema educatiu espanyol és «*la formación en el respeto de la pluralidad lingüística y cultural de España*», i aquest criteri, com és natural, es projecta sobre els diferents àmbits de l'ensenyament.

Concretament, en relació amb l'ensenyament primari, la lletra a) de l'article 13 afirma que «*la educación primaria contribuirá a desarrollar en los niños las siguientes capacidades*» i, entre elles, la de «*utilizar de manera apropiada la lengua castellana y la lengua oficial propia de la Comunidad autónoma*». Per tant, l'article 14.2 configura com a àrees obligatòries d'aquest nivell les de «*lengua castellana, lengua oficial propia de la correspondiente Comunidad autónoma y literatura*».

En l'ensenyament secundari, la lletra a) de l'article 19, sempre de la LOGSE, cita, com una de les capacitats per desenvolupar, la de «*comprender y expresar correctamente en lengua castellana y en la lengua oficial propia de la Comunidad autónoma textos y mensajes completos, orales y escritos*», essent, per tant, àrea de coneixement obligatori aquestes dues llengües i la literatura, segons l'article 20.2.

Finalment, amb relació al batxillerat, l'article 27, en el seu paràgraf quart, estableix, com a matèria comuna de les diferents modalitats d'aquest ensenyament, novament les de «*lengua castellana, lengua oficial propia de la correspondiente Comunidad autónoma y literatura*».

2. Perquè el legislador autonòmic ha ponderat les exigències derivades dels mandats constitucionals i estatutaris que atenen la garantia del coneixement del castellà i del català.

3. Perquè el precepte de cap manera no comporta l'exclusió d'una

de les dues llengües cooficials en els nivells posteriors al primer ensenyament com a llengua docent.

Em sembla evident, a més, que, situats en aquesta tessitura, ja no hauria de tenir el menor interès parlar del dret dels pares a elegir la llengua de l'ensenyament dels seus fills o de la incidència que pugui tenir en aquest raonament el suposat deure de coneixement del castellà de l'article 3.1 de la Constitució. Però, com hem vist, aquell hipotètic dret és citat expressament pel Tribunal Constitucional a l'hora de ponderar si la Llei de normalització s'ha excedit en la redacció de l'article 14.2, i el deure de coneixement, com era de suposar, fa també acte de presència en la qüestió de constitucionalitat. Caldrà, doncs, fer-ne el corresponent comentari.

EL DRET INDIVIDUAL

En realitat, la qüestió relativa al dret d'elecció dels pares havia estat resolta pel mateix Tribunal Constitucional en les seves sentències 195/1989, de 27 de novembre, i 19/1990, de 12 de febrer, relatives ambdues a un mateix cas, encara que promogudes per interessats diferents.

Es tractava d'uns pares que volien que els seus fills rebessin l'ensenyament en valencià, cosa que efectivament tenia lloc, però en un centre allunyat del domicili familiar, fet que originava unes despeses de transport i de menjador, que aquells entenien que havien de ser suportades per l'Administració. La pretensió, que no és admesa pel Tribunal Constitucional, volia fonamentar-se precisament en el dret a elegir la llengua de l'ensenyament.

La Sentència 195/1989, fonament jurídic 3, en una doctrina que és reiterada per la Sentència 19/1990, havia negat aquell dret, tot declarant que *«ninguno de los múltiples apartados del art. 27 CE [...] incluye, como parte o elemento del derecho constitucionalmente garantizado, el derecho de los padres a que los hijos reciban educación en la lengua de preferencia de sus progenitores en el centro público de su elección»*.

De fet, el Tribunal Suprem, en el fonament jurídic 13 de la seva qüestió de constitucionalitat, al·ludia a ambdues resolucions, però entenent que *«no se refieren al concreto problema que ahora nos ocupa, pues en aquellos casos se ponía en cuestión la dimensión prestacional del derecho a la educación [...] mientras ahora nos referimos a una dimensión de mayor calado, a saber, a la dimensión de libertad»*.

Aquesta distinció és acceptada pel Tribunal Constitucional en el seu

fonament jurídic 9-A. Per tant, tant segons el Suprem com segons el Constitucional, no es tracta ara del dret a rebre l'ensenyament en una determinada llengua en un centre determinat —la denominada funció prestacional—, sinó del dret que el sistema educatiu sigui doble.

A criteri meu, la distinció és més aviat bizantina, car, en el fons, la qüestió és la mateixa: el dret individual a elegir, en centres separats o en classes separades d'un mateix centre, la llengua de l'ensenyament. En qualsevol cas, el Constitucional, en aquell fonament jurídic 9-B, nega el dret sobre la base d'un raonament certament rebuscat; és a dir, a partir d'un fet tan evident com que el deure de coneixement del castellà de l'article 3.1 de la Constitució —tot seguit en parlarem— «no entraña en modo alguno una marginación o exclusión, ex Constitutione, de las demás lenguas que son propias y cooficiales en las Comunidades».

Cal reconèixer, però, que el raonament era necessari, atès que el Tribunal Suprem havia al·legat aquesta dialèctica i, com a complement, la inexistència d'un deure similar amb relació a les llengües pròpies. El Constitucional nega el raonament per tres raons:

1. Perquè l'ordenació constitucional de l'oficialitat no es basa només en aquell article, sinó també en l'apartat 2 de l'article 3 de la Constitució i, per remissió, en el cas de Catalunya, en l'article 3 de l'Estatut.

2. Perquè aquell deure de coneixement, «que este Tribunal ha precisado en la STC 82/1.986, no puede generar un pretendido derecho a recibir la enseñanza única y exclusivamente en castellano».

3. Perquè ni del dret a l'ensenyament de l'article 27 de la Constitució, ni, en especial, dels seus apartats 2, 5 i 7, «se desprende un derecho a recibir la enseñanza en sólo una de las dos lenguas cooficiales de la Comunidad Autónoma».

Val a dir que el Tribunal Suprem, en defensa del dret d'elecció dels pares i, eventualment, dels fills, en el fonament jurídic 13 de la seva qüestió de constitucionalitat, havia fet, a més, una referència a l'article 26.3 de la Declaració Universal dels Drets Humans, de 10 de desembre de 1948, sobre la base que l'article 10.3 de la Constitució estableix que les normes relatives al drets fonamentals i les llibertats reconegudes per aquella s'interpretaran d'acord amb aquella Declaració, a part dels tractats internacionals ratificats per Espanya.

La citació no deixa de ser sorprenent, si pensem que el Tribunal Constitucional, en aquella Sentència 195/1989, havia establert ja la inoperàn-

cia dels grans textos internacionals sobre la qüestió plantejada. És a dir, no sols aquella Declaració Universal, que, com hem vist, parla simplement del tipus d'ensenyament, sinó també de l'article 13.3 dels Pactes Internacionals de les Nacions Unides sobre drets civils i polítics i sobre drets econòmics, socials i culturals, ambdós de 16 de desembre de 1966, que afirma el dret dels pares que els fills rebin l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves conviccions, i de l'article 2 del Protocol addicional al Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals, que al·ludeix al dret dels pares a assegurar l'educació i l'ensenyament conforme a les seves conviccions religioses i filosòfiques.

NOVAMENT LA POTESTAT INSTITUCIONAL

El que succeeix, almenys des del meu punt de vista, és que, més enllà del cas concret debatut, la qüestió de fons s'ha de situar en el marc estricte d'allò que podríem denominar el tractament teòric de la doble oficialitat. És a dir, aquesta oficialitat doble, vista només des de la perspectiva del ciutadà, comporta, com a concepte fonamental, el seu dret d'elecció. Per tant, a l'hora de relacionar-se amb qualsevol Administració, ell és qui escull la llengua de la relació.

Aquest dret, però, ha de ser objecte d'una primera delimitació quan, com en el cas de Catalunya, existeix, a més, el concepte de llengua pròpia. Aleshores, el dret d'elecció és inqüestionable en l'àmbit de les relacions orals, en les quals el ciutadà no sols parla en la llengua que prefereix, sino que, a més, ha de ser correspost per l'Administració en ella. En canvi, en el procediment escrit, el dret d'elecció no pot determinar la llengua en què aquest s'ha de desenvolupar i, per tant, es concreta en el dret del ciutadà a presentar els seus documents en la llengua preferida. La llengua del procediment, en canvi, és influïda per aquell concepte de llengua pròpia.

No cal dir que aquest esquema teòric no es correspon amb el que avui resulta de més d'un text normatiu en vigor, per exemple, de l'article 231 de la Llei orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del poder judicial. Però aquesta és una qüestió en la qual no cal entrar ara; el que sí que m'interessa és posar de manifest que el model es complica quan la relació no és entre l'Administració i un individu sol, sino entre aquella i més d'un ciutadà.

En aquesta hipòtesi de relació plural, hom troba situacions en les quals no es difícil cohonestar els drets d'elecció, de manera que, si aquests són diferents, cada un dels interessats podrà actuar en la llengua preferida

i, de fet, deixant de banda aquella qüestió de la llengua del procediment, així resulta de l'article 231 d'aquella Llei orgànica.

La complexitat és major, en canvi, en l'àmbit docent. Cal diferenciar aleshores el marc de les relacions administratives, en el qual simplement s'aplicarà la normativa general i, per tant, jugarà tot el seu rol el dret d'elecció lingüística, i el de l'activitat docent, en el qual haurà de prevaler el caràcter reglat de la prestació de la funció. Per tant, l'opció que hagi fet el legislador configurarà lingüísticament el sistema educatiu.

És a dir, si ha optat per un sistema dual, un per cada llengua, cada un dels dos sistemes tindrà la seva lògica llengua vehicular, però en cas contrari, és a dir, si l'opció ha estat el sistema unitari, aquest es desenvoluparà en la llengua escollida des de la institució competent. En el benentès, però, que, quan s'interfereix el concepte de llengua pròpia, com és el cas de Catalunya, l'elecció ja ha estat feta prèviament; és a dir, aquesta llengua pròpia ha de ser la vehicular del sistema.

Per això no és estrany que la Sentència, en el seu fonament jurídic 20, en afirmar la constitucionalitat de l'article 20 de la Llei de normalització, estableixi la bona doctrina; és a dir:

a) *«El catalán, lengua propia de Cataluña [...] en lo que aquí interesa, es también la lengua de la Generalidad y de la Administración territorial catalana, de la Administración local y de las corporaciones públicas dependientes de la Generalidad (art. 5.1 de la Ley 7/1983). Lo que indudablemente incluye a la Administración educativa, de la que dependen los centros docentes radicados en Cataluña en virtud de la competencia asumida en el art. 15 del EAC».*

b) Ara bé, això «no entraña en modo alguno que el catalán haya de ser utilizado como lengua única en las relaciones de los ciudadanos con los centros docentes situados en Cataluña». Per tant, «los particulares pueden emplear cualquiera de las lenguas oficiales, a su elección, en las relaciones con cualquier poder público radicado en dicho territorio».

EL DEURE DE CONEIXEMENT

Hauria estat estrany que, en una qüestió com aquesta, no s'hagués fet al·lusió a l'article 3.1 de la Constitució i a la seva referència al deure de coneixement del castellà. Per tant, el Tribunal Suprem, com tantes altres vegades, insisteix en el tòpic i, de fet, l'únic aspecte rellevant de

la citació és que aquesta té lloc ara ni més ni menys que per defensar el dret a una ignorància: la de la llengua pròpia del territori.

La qüestió se suscita fonamentalment amb relació a aquell incís primer de l'article 15 de la Llei de normalització, que, com hem vist, exigeix el doble coneixement lingüístic per a l'expedició del certificat de graduat escolar. Segons el Tribunal Suprem, en el fonament 16 de la seva qüestió de constitucionalitat, es podria estar vulnerant, ultra l'article 149.1.30 de la Constitució i, per tant, la competència estatal en allò que fa referència a l'obtenció, l'expedició i l'homologació de títols acadèmics —aspecte que tractaré més endavant—, els articles 3, apartats 1 i 2, 139.1 i 149.1.1 de la mateixa Constitució.

El recurs a aquest dos últims preceptes —igualtat de drets i d'obligacions en qualsevol part de l'Estat i competència exclusiva d'aquest en allò que fa referència a les condicions bàsiques en l'exercici dels drets i en el compliment de les obligacions constitucionals, respectivament—, sobretot el segon, són en realitat dos tòpics més i no cal perdre-hi gaire el temps. Concretament, el Tribunal Constitucional, en el seu fonament jurídic 19, insisteix per enèsima vegada que igualtat no és sinònim d'uniformitat.

Resta la referència a l'article 3.1 —la del seu apartat 2 no té la menor importància—, bàsicament, la referència a aquell deure. En realitat, un deure inexistent, parlant, com correspon, en termes només jurídics i entès el mot en la seva literalitat; és a dir, com he dit ja altres vegades, un deure jurídic comporta, com a regla general, en cas de vulneració, l'aplicació d'una sanció. Per tant, si hom vulnera els deures que, directament o indirectament, resulten de les lleis penals, de les administratives, entre d'altres les fiscals, o de les civils, serà objecte de la sanció corresponent, sigui aquesta, per exemple, una pena —sanció penal—, una multa —sanció administrativa— o una indemnització per danys i perjudicis —sanció civil—.

En canvi, si algun ciutadà espanyol ignorava la llengua castellana, ni serà penalitzat, ni serà multat, ni haurà d'indemnitzar ningú; simplement, hauria d'atenir-se a les conseqüències de la seva ignorància. O, dit d'una altra manera, ningú no pot al·legar ignorància d'una manifestació oral o escrita feta en aquesta llengua —i encara amb la particularitat que veurem—, però no perquè sigui la llengua castellana, sinó per tal com aquesta llengua és oficial. Això i no altra cosa és l'anomenat deure de coneixement.

El que succeeix és que, al costat d'aquest resultat diguem-ne negatiu de l'oficialitat d'una llengua —impossibilitat d'al·legar ignorància—, hi ha l'aspecte positiu. És a dir, davant de la transcendència d'aquesta efica-

cia negativa, els poders públics fan obligatori l'ensenyament i el coneixement de la llengua oficial. Plantejament que, de fet, ve confirmat per la mateixa Sentència comentada, la qual, en el fonament jurídic 10, ens indica que *«a esta finalidad de garantía del suficiente conocimiento y uso correcto de ambas lenguas han de dirigirse las actuaciones de los poderes públicos competentes en materia de educación [...] ya que les corresponde determinar el aprendizaje de una y otra lengua en los currículos de la Enseñanza Básica»*.

De fet, però, aquest plantejament no elimina la possibilitat que, certament que en una situació límit, com és la indefensió, la ignorància d'una llengua oficial assoleixi transcendència jurídica. En aquest sentit, una altra resolució constitucional, és a dir, la Sentència 74/1987, de 25 de maig, fonament jurídic 4, admet, fins i tot per als ciutadans espanyols, l'al·legació d'ignorància del castellà i el subsegüent dret a interpretar.

Aquest dret, de manera expressa, era reconegut pels articles 525 i 527 de la Llei d'enjudiciament criminal, però només als estrangers. El Tribunal Constitucional, en l'esmentada Sentència de 1987, fa una interpretació extensiva dels preceptes; entén que han d'interpretar-se de manera àmplia, extensible als ciutadans bascos —el recurs el planetejava el Govern basc— que no entenguessin el castellà, car el dret *«nace única y exclusivamente del desconocimiento del castellano y de la imposibilidad subsiguiente de relacionarse en forma comprensible con la Administración»*.

Amb aquest punt de partida, resulta poc comprensible que el mateix Tribunal Constitucional continuï ressaltant el fet que l'article 3.1 de la Constitució parli només del deure de coneixement del castellà. Així ocorre, per exemple, en el fonament 9-B de la Sentència, quan indica que *«es cierto, en efecto, que para la Constitución el régimen del castellano no se agota en su reconocimiento como lengua oficial, en cuanto que la Norma fundamental establece para todos los españoles el deber de conocerlo»*.

En primer lloc, perquè és evident que la única oficialitat tractada pel precepte —l'apartat 1 d'aquell article 3— és la del castellà, car la de les altres llengües només és anunciada en l'apartat 2; per tant, si el legislador volia establir un deure, només podia fer-ho amb relació a aquella llengua. Segonament, perquè, com acabem de veure, aquell deure, entès en el sentit que correspon, no és sinó una conseqüència de l'oficialitat.

Dit d'una altra manera, aquell apartat 1 de l'article 3, en proclamar el deure de coneixement del castellà —impossibilitat d'al·legar ignorància— i el dret a usar-lo —dret d'elecció lingüística—, no fa altra cosa que definir l'oficialitat d'una llengua, en aquest cas, la castellana. Però no un tractament diferenciat, que, en el nivell de l'oficialitat —una altra cosa és el de la propietat—, no és possible en el nostre sistema.

Cal reconèixer, però, que no són pocs els comentaristes que opinen altrament i que, en tractar d'aquest deure de coneixement, parteixen de la base que existeixen dues oficialitats. L'objectiu, per tant, és trobar un contingut a aquell deure i, per exemple, hom arriba a la conclusió que el deure de coneixement del castellà equival a una presumpció del seu coneixement en allò que fa referència a la comunicació del poder públic amb el ciutadà.

Per tant, segons aquesta tesi, el ciutadà no podria al·legar desconeixement i, per tant, obligar a l'ens o òrgan públic a canviar de llengua, si aquest últim usa el castellà. En canvi, amb relació a les llengües territorials, atesa la inexistència de deure de coneixement, el ciutadà podria exigir de l'ens públic que canviï de llengua al castellà, sense ni tan sols necessitat d'al·legar ignorància o desconeixement, per exemple, del català.

Des del meu punt de vista, aquest plantejament és contradictori, car:

a) La primera part, en allò que fa referència a les relacions orals, de fet nega el dret d'elecció lingüística del ciutadà, si aquest, per exemple també, usa la llengua catalana, amb la consegüent vulneració de l'article 14 de la Constitució.

b) En el segon, desconeix la definició d'oficialitat donada pel mateix Tribunal Constitucional en la seva Sentència 82/1986, de 26 de juny, fonament jurídic 2: *«es oficial una lengua [...] cuando es reconocida por los poderes públicos como medio normal de comunicación en y entre ellos y en su relación con los sujetos pasivos, con plena validez y efectos jurídicos»*.

De fet, al costat del primer miratge —l'existència d'un deure de coneixement només amb relació al castellà—, n'existeix encara un altre: el fet que la majoria dels estatuts, en referir-se a la llengua pròpia, a part de silenciar aquell deure, només parlin del dret a usar-la. Deixant de banda que l'afirmació de l'esmentat dret és innecessària, car es deriva de l'oficialitat mateixa, és evident que l'Estatut de Catalunya guarda silenci sobre això i, en canvi, en el seu article 3.3, preveu que la Generalitat «crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena (de les dues llengües) quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya».

Afirmació que alguns autors —evidentment, uns altres— entenen que, indirectament, estableix també, quant a la llengua catalana, aquell deure de coneixement, aspecte aquest que ara no és el moment de comentar. El que sí que cal dir és que aquella doctrina que vol establir una diferència qualitativa entre les dues oficialitats estableix una identificació entre

silenci del legislador i negació del deure de coneixement, que, com a mínim, és gratuïta.

I no ignoro sobre aquesta qüestió el punt de vista de la Sentència 84/1986, de 26 de juny, en la qual el Tribunal Constitucional declarava la inconstitucionalitat de l'apartat segon de l'article 1 de la Llei gallega 3/1983, de normalització lingüística, que declarava obligatori el coneixement de la llengua territorial. La posició del Tribunal, almenys a parer meu, és ara —vull dir després de la Sentència que estic comentant— molt menys rígida i em fa l'efecte que, al final, encara que amb la cura exquisida de voler reduir les seves afirmacions a l'àmbit estrictament educatiu, no pot estar-se d'afirmar per al català aquella conseqüència positiva de l'oficialitat: l'obligatorietat del seu ensenyament i, per tant, del seu coneixement.

En aquest sentit, el fonament jurídic 14 de la Sentència que s'està comentant estableix que *«es indudable, pues, el deber de conocer la lengua catalana como área o materia obligatoria de enseñanza»*, afegint, en el fonament 17, que els poders públics han d'assegurar el coneixement de les dues llengües, *«con las consiguientes obligaciones que necesariamente se derivan para los particulares»*, en el benentès, segons el fonament jurídic 14, que *«tal deber (el dels poders públics) “no deriva sólo del Estatuto, sino de la misma Constitución”*, *como cita de su art. 3 (STC 87/1983, fundamento jurídico 5º y 88/1983, fundamento jurídico 4º)»*.

I és que les coses només poden ser el que són. És a dir, jo no nego l'eventualitat que existís alguna intencionalitat política —la llengua és sens dubte un instrument de dominació— en aquella actitud de l'article 3 i, després, en la inexistència d'una proclamació del deure de coneixement de les altres llengües oficials en els estatuts. Però el concepte d'oficialitat és un concepte jurídic, amb unes conseqüències naturals, i aquestes no poden ser deformades per actituds ideològiques.

Per tant, des del meu punt de vista, continuar en la mitificació d'aquell deure de coneixement de l'article 3.1 de la Constitució és, a més, una actitud de peresa mental.

L'EXPEDICIÓ DE TÍTOLS

He fet ja una referència a aquesta qüestió. El Tribunal Suprem, en el fonament jurídic 16 de la seva qüestió de constitucionalitat, entenia que l'article 15 de la Llei de normalització, en exigir el certificat acreditatiu del coneixement suficient de les dues llengües, com a requisit previ

del títol d'EGB, entre d'altres extralimitacions ja al·ludides abans i que ara no interessin, envaeix la competència estatal exclusiva en matèria de títols acadèmics, que resulta de l'article 149.1.30 de la Constitució.

La qüestió és avui supèrflua, car ja hem vist més amunt com aquell doble coneixement resulta de la normativa estatal bàsica. Malgrat tot, el Suprem insisteix en la qüestió i cita com a argument el fet que la Sentència del Tribunal Constitucional 123/1988, de 23 de juny, havia rebutjat un precepte equivalent de la Llei balear 3/1986, de normalització lingüística a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

De fet, el cas no era simètric, car l'Estatut balear no conté un precepte similar a l'article 15 del català, amb aquella competència plena en matèria d'ensenyament. És lògic, doncs, que el Tribunal Constitucional, en el fonament jurídic 18 de la seva Sentència, aculli aquest aspecte competencial: *«la Comunidad Autónoma de Cataluña —a diferencia de la Comunidad Autónoma de Baleares, en el momento en que se dictó la Sentencia 123/1988— tenía y tiene competencias, a las que se remitía además la legislación del Estado, para incluir dentro de las enseñanzas de la EGB la enseñanza de otra lengua cooficial en el respectivo territorio»*.

Aquella legislació estatal era constituïda pel Decret 1713/1973, de 7 de juliol, article 2, per l'Ordre de 25 d'abril de 1975, article 1.1, i pel Reial decret 69/1981, de 9 de gener, article 1.2, amb la qual cosa, *«el precepto (és a dir, l'article 15 de la Llei de normalització) puede ser interpretado en el sentido de que no añade una nueva condición ni modifica la establecida en la legislación del Estado, sino que integra esa legislación en relación al contenido de los estudios»*.

Des del meu punt de vista, l'argumentació és pobre i novament el Constitucional ignora aquell article també 15, però ara de l'Estatut de Catalunya, que és evidentment el precepte legitimador.

CONSIDERACIONS FINALS

Resten unes consideracions finals, per completar aquest comentari d'una Sentència constitucional tan important. Són les següents:

1.ª La resolució fa una reserva amb relació a l'article 15 de la Llei de normalització, en el sentit que és constitucional, *«interpretado en el sentido expuesto en el fundamento jurídico 18»*, és a dir, sobre la base —que no comparteixo, car la constitucionalitat ha de venir del repetit article 15 de l'Estatut— d'aquell concepte integrador acabat d'indicar.

2.ª La sentència resol l'aspecte constitucional, però ara és el torn del Tribunal Suprem per declarar la virtualitat dels articles impugnats del Decret i de l'Ordre de 1983. El marge que deixa la Sentència és irrisori, però és evident que la càrrega ideològica d'alguns aspectes de la qüestió de constitucionalitat plantejada pel Suprem recomanen una actitud expectant.

3.ª La situació judicial és encara menys comprensible, si pensem que el problema que ara ha resolt el Constitucional, ja ho havia estat pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, també en sentit positiu per als conceptes impugnats de la Llei de normalització, en la seva Sentència 135/1994, de 24 de febrer.

4.ª Crec que és el moment de ponderar la conveniència de redactar una llei catalana de l'ensenyament, que situï en el marc normatiu adequat, és a dir, l'educatiu, aquells preceptes de la Llei de normalització.